

ADATOK AZ UNITÁRIUS ISTENTISZTELET TÖRTÉNETÉHEZ A XVI. SZÁZADBÓL

Christian Massa¹, barcarozsnyói szász pap, mint a barcasági esperesség jegyzője, értékes adatokat örökített meg János Zsigmond temetéséről. A küldöttség megfigyeléseiről készített latin nyelvű feljegyzései ugyanakkor fontos adatokat tartalmaznak az unitárius istentiszteletről és a temetés lefolyásáról.

Brassó, pünkösd előtti vasárnap

A kancellár úr meghagyása ebből a kerületből, annak bármelyik káptalanjából, hat papot idézett be, akik kiküldettek ő királyi Felsége temetésére, amelyet május 17-ére tűztek ki, nevezetesen az alábbi tisztelendő férfiakat: a brassói², codleai³ és cristiani⁴ papot, akik a következő napon a brassói bíró úrral együtt útra keltek. A brassói bíró úr pedig maga mellé vette társakul Kertsch Lőrincz⁵, Abstemius Gallus⁶, Fronius Mátyás⁷ és Hintz Balázs urakat. Ők, mindkét rendűek, egyháziak és világiak elindultak Barcaságból nemcsak a fejedelem temetésére, hanem Erdélyország akár kormányzójának, akár vajdájának a megválasztására is. A temetésnek Alba Iulián, a válsztásnak pedig Tordán kellett lefolynia.

Brassó, pünköst előtti vasárnap

Először is ebben a gyülekezetben leróttuk bizonyos külföldi utazásokra fordított, a hitelezőknél felgyűlt adósság utáni illetékeket.

Itt elmondatták velem a fejedelmi udvarba való küldetésem végbemenetelét, amit röviden meg is tettem, amint fennebb jeleztem. Rövidre fogott elbeszélésem befejeztével a brassói lelkipásztort⁸ kérték fel, hogy számoljon be a fejedelem temetését illető küldetéséről, amit meg is tett körülbelül ebben a formában: Az esperes úr úgy határozott, hogy engem⁹ György¹⁰ és Péter¹¹ urat küld ki erre a követségre.

Tehát Dominica Cantataen (húsvét utáni negyedik vasárnap) útra kel-
tünk, kedd napon érkezünk meg Nagyszebenbe és üdvözlöttük a szu-
perintendens¹² urat. Végül arra kértük őt, hogy szíveskedjék minket
utasítással ellátni, hogyan is kell viselkednünk. A szuperintendens úr
elmondta, ő maga is már felkészült, hogy a reggeli befejezése után
ugyanoda induljon, és azt kívánta, hogy ne csak utazzunk, hanem
reggelizzünk is vele együtt. Reggelizés után elmentünk egészen
Girbováig Junck Antal¹³ úrhoz, a következő napon, szerdán megér-
keztünk Sebesre, és a szuperintendens azonnal Alba Iuliára küldötte
Árkosi Péter urat a Kancellár¹⁴ úrhoz, hogy megkérdezze, melyik
napon lesz a felséges fejedelem temetése; ha valami késedelem lenne,
ő azt szeretné, ha a szász pásztor urak az ő testvérénél maradnának
Sebesen, Simon úrnál, a temetés idejéig, és ha az ő Tisztelendő Nagy-
sága engedélyével ne lennének kénytelenek a fejedelmi udvar tolon-
gásában vesztegelni. A nagyságos kancellár úr hozzájárult a szuper-
intendens úr kéréséhez. „A szombat napra várjuk — úgymond —
Lengyelországból a kiküldötteket; térjetelek vissza, akkor biztosabb
választ fogunk adni; helyes, ha közben Sebesen várakoztok.” Szombat
napon, amikor a szuperintendens úr a kancellár urat felkereste, és
a generális dékán úrral, valamint néhány más urakkal a kancellár
úrnak az egyházi részvétet kifejezte a fejedelem halála miatt, újból
megkérdezték tőle, mikor lesz a fejedelem temetése. Nekik a szerda
napot állapította meg. Ennélfogva kérték a kancellár urat, hogy bizal-
masan közölje velük, miként viselkedjenek ezen a temetési szertar-
táson. Ő kifejtette nekik, hogy Dávid Ferenc úr fog prédikációt tar-
tani magyar nyelven, a gyászbeszédet pedig Sommer János¹⁵ fogja
tartani. Továbbá arra kérték, hogy ne kényszeríttessenek a szász lel-
készek is részt venni azokon az istenkáromlásokon és gyalázatos
tanításokon. A kancellár úr ezt felelte: senki sem kényszerít titeket,
ha nem akartok részt venni; de én mégis úgy vélem, hogy ők maguk
méréséklni fogják beszédeiket, nehogy valakit megsértsenek.

Szerda napon (május 23), az Úr mennybemenetelének előestéjén,
korán reggel mindnyájan átmentünk Alba Iuliára. Mindjárt bementünk
a fejedelmi udvarba, ahol láttuk a temetési előkészületet: láttunk két,
fekete posztóval egészen betakart pejlovat, úgyhogy semmi sem volt
látható belőlük, csak a szemük; öt más ló arannyal átszőtt selyem-
takarókkal volt beborítva, az egyik külön díszekkel ékesítve, rajta
kezében fekete keresztet tartó fiú ült; ott volt a fejedelem jelvé-
nyével díszített zászló, a királyi pálca, az országalma, mindezek a
felső részükkel a föld felé fordítva; végül a halotti gyülekezet a fel-
séges fejedelem udvarából levonult a templomba ilyen menetrend
szerint: elől mentek azok, akik lóval voltak; a lovakat kézen vezet-
ték, kivéve azt az egyet, amelyen egy fiú ült, ennek az volt a pa-
ranca, hogy mihelyt a templomhoz érkezik, úgy essen le a lóról,
hogy a lándzsa, melyet vitt, eltörjön; a fiú mihelyt odaérkezett, ön-
magát kímélve könnyedén leesést színlelt. Ezek után következtek
az iskolás gyermekek, utánuk az ifjak az iskolából, végül Sommer
János és Jeckel Bernát, legutoljára pedig Dávid Ferenc egy öreg
pappal és az akkori ariánus eretnekek. Azután következtek a szász

lelkipásztorok iskolamesterei, végül maguk a pásztorok körülbelül huszonötön, hármanként egy sorban, akik között legutoljára Hebler Mátyás szuperintendens úr, Sibiu lelkipásztora, a generális dékán úr, és Glatz (Calvinus) Mátyás úr a riomfalvi egyházközség pásztora haladt.

Ezt követte maga a holttest, és a rávarrt piroskeresztes, bolyhos, fekete bársonyposztóval bevont koporsót hat nemes vitte az előkelőbbek közül. Békés Gáspár jobb felől fogta a bársonyposztót. Következtek a zászlótartók és jelvényhordozók, akik között a legkiválóbb Apafi Gergely, ő vitte a zászlót a fejedelem jelvényével, hegyével a föld felé fordítva. Azután azok, akik jogarát, lándzsáit és az országmát vitték. Majd Podolia nádora, a lengyel királyság küldötte, a lengyel nemesek nagy csoportjával. Ezután következtek a magyar nemesek, a székelyek és a szászok. Utána a közemberek sokasága. De mihelyt az említett rendek bevonultak a templomba, az összes többieket a katonák visszanyomták, nehogy bemenjenek a templomba.

A templomban a koporsót letették a temetési szertartás elvégzésére. Az ariánusok két zsoltárt énekeltek el, amelyek után következett a prédikáció, melyet Dávid Ferenc tartott magyar nyelven. Ennek textusa a Prédikátorok könyve 7, 1—2 verse volt: „A halálnak napja jobb az ő születésének napjánál. Jobb a siralmas házhoz menni, hogynem a lakodalmasnak házához menni; mivelhogy minden embernek ez a vége, és az élő ember megemlékezik arról.” A prédikáció végeztével Sommer János latin nyelven szabadon mondott gyászbeszédet, melyet ki is nyomtatott.¹⁶ Ezután ismét az ariánusok kezdtek énekelni, és közben a koporsót a kriptában helyezték el, melléve a fejedelem jelvényeit és fegyvereit, melyeket a háborúban használt, odatették a remek lándzsákat eltörve, hasonlóképpen a jogart is eltörték, és a sirt faragatlan kővel elzárták és beépítették. Miután azt ilyen módon bevégezték, a templomból mindannyian eltávoztak, és ki-ki visszatért szálláshelyére, ahol megkínálták őket étellel, és végül felkészültek a hazatérésre, és még a kancellár úrtól sem vettek búcsút. Ő korábban jelezte volt, hogy sem kihallgatni, sem sokat beszélni nem tud, mert az ő lelke annyira tele van bánattal és szomorúsággal.

1571. május 25-én Erdélyország kormányzójának vagy vajdájának megválasztották, és kihirdették Nagyságos és Jeles Báthori István urat. (Forrás: Christian Massa, Acta Capituli Barcensis: Quellen zur Geschichte der Stadt Braşov—Kronstadt. Braşov—Kronstadt, 1926. VIII. k. 57—59.)

Közli: SEBESI PÁL,
latin eredetiből fordította:
PÉTER LAJOS

JEGYZETEK

¹ Christian Massa 1556-tól haláláig (†1578. február 18.) a barcasági Rozsnyó (Rişnov, Rosenau) evangélikus lelkipásztora 1573—74-ben, majd 1578-ban barcasági szász esperes. Vö. Joseph Trausch, Geschichte des Burzenländer Capituls, Magazin

für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens, III. 1852., 1, 72, 79.

² Iacob Mellebriger brassói főpap.

³ Petrus Veresius Arcusinus (†1572. szeptember 13.), azaz árkosi Veress Péter magyar származású codleai szász pap. Vö. Joseph Trausch, i. m. 80.

⁴ Besztercei Georg Helner, aki 1562—1572 között volt cristiani evangélikus lelkész.

⁵ Laurentius Kerzius vagy Kertsch brassói patricius, Paul Kerzius, a neves brassói orvos apja.,

⁶ Gallus Abstemius vagy Bornemissza brassói patricius.

⁷ Mathias Fronius (1522—1588) brassói tanácsúr.

⁸ Iacob Mellebriger.

⁹ Iacob Mellebriger.

¹⁰ Georg Helner.

¹¹ Petrus Arcusinus.

¹² Mathias Hebler szász szuperintendens.

¹³ Anton Junck sibiui tanácsúr, majd Miercurea Sibiu-i királybíró. 1568-ban Girbova hívta meg papnak. Vö. Siebenbürgische Provinzialblätter. III., 1808, 130.

¹⁴ Csáki Mihály.

¹⁵ Sommer János (1540—1574) humanista műveltségű tanító és tehetséges költő; 1569-ben jött Kolozsvárra és csatlakozott az unitárius reformációhoz. A kolozsvári unitárius főiskolának előbb lektora, majd 1571-től haláláig rektora volt. Mint Dávid Ferenc híve tevékenyen részt vett az unitarizmus megerősítéséért folyó küzdelemben. János Zsigmondról mondott emlékbeszédében a csodálat és magasztalás hangján beszélt az „emberről”, aki oly sokat túrt és szenvedett vallásáért. (Dr. Gál K.: A Kolozsvári unitárius kollégium története, II. 365.; Pirnát A.: Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570-er Jahren, 17.)

¹⁶ Oratio funebris, in mortem... Ioannis secundi electi regis Hungariae... Scripta a Johanne Sommero Pirnense, schole Claudiopolitane lectore. Claudiopoli 1571 (Heltai). Vö. Régi magyarországi nyomtatványok. Budapest, 1971, 306.

A FILSTICH¹-KRÓNIKA FELJEGYZÉSEI DÁVID FERENC RŐL ÉS AZ 1550—1588-AS ÉVEK NEVEZETESEBB ESEMÉNYEIRŐL

1550-ben áradás.

1554-ben nagy pestis Erdélyben.

1555. okt. 6-án Dávid Ferencet, Dávid varga fiát pappá választják, és okt. 9-én először szónokolt.

1556. márc. 15-én a Karpokratest követő szerzeteseket² Fodor István bírósága idején kolostorukból kiűzik. Ugyancsak azon a napon a szürke kolostorban az oltárt szétrombolják.

1559 tavaszán hó, nyarán szárazság.

1565. okt. 26-án II. János engedelmével Filstich Lőrinc bírósága idején a monostort lerontották.

1566. jan. 20-án kezdte Dávid Ferenc először a háromság dogmáját tagadni és ugyanakkor ellentmondott.

1566. máj. 19-én a marosvásárhelyi zsinaton a magyar papok Dávid Ferenc elnöklete alatt elhatározták, hogy a három személynek és a háromságnak említése megszűnjék.

1566. jún. 8-án Fodor István főbíró összehívta a centumvireket (a tanácsot) s azokkal elhatározta, hogy a háromság dogmája eltöröltessék. Azonban mindkét nemzet papjai: Titus Mihály és Kratzer György urak ellenmondtak s lemondani akartak.

Jún. 11-én Dávid Ferenc az ugyanott összegyűlteknél ezt mondta: jobb lesz, hogy én egyedül távozzam, minthogy három távolíttassék el.

1568. jún. 14-én II. János király követei: Cziereni (?) (Cserényi) István és Mikola János bevezették a magyarokat a nagytemplomba.

1579-ben fogták el Dávid Ferencet Báthory Kristóf fejedelem parancsára, s Báthory István lengyel király beléegyezésével ápr. 26-án Tordára vitték, onnan Kolozsvárra visszahozták. Ugyanitt május 29-én bebörtönözték, végre Dévára vitték, ahol befejezte életét.

1579. szept. 12-én öntötték a nagyobbik iskolában a kolozsvári nagyobb harangot.

1580-ban jöttek be a jezsuiták Kolozsvárra és 1588-ban kiűzték őket.